

**SPOMINSKI UTRINKI IZ SKUPNE ENTOMOLOŠKE MLADOSTI
Z AKADEMIKOM PROFESORJEM DR. MATIJEM GOGALO**

Boštjan KIAUTA

Murnikova 5, SI-1000 Ljubljana, Slovenija;
mbkiauta@gmail.com

Abstract – MEMORY SPARKLETS OF THE MUTUAL ENTOMOLOGICAL YOUTH WITH ACADEMICIAN PROFESSOR DR MATIJA GOGALA

Styled as a personal letter to M.G., some recollections from 1943 to present are provided. The origins and development of his work in the field of heteropteran and homopteran faunistics, behaviour, bioacoustics and systematics are emphasized. His achievements in photoreception research in Orthoptera and Neuroptera and his novel ideas on computer applications in bioacoustics and biodiversity studies are briefly mentioned. An outline of M.G.'s professional career and bibliographic references are omitted.

KEY WORDS: Matija Gogala, Heteroptera, Homoptera, biology, bioacoustics, systematics

Izvleček – V slogu osebnega pisma, naslovljenega na M.G., je nanizanih nekaj spominov iz obdobja od 1943 do danes. Osvetljeni so prvi začetki in razvoj njegovega dela na področju favnistike, etologije, biologije, bioakustike in sistematike stenic (Heteroptera) in škržadov (Homoptera). Raziskave fotorepcije nekaterih žuželk (Orthoptera, Neuroptera) in njegovi nasveti o uporabi računalniške tehnologije v bioakustiki in v raziskavah biodiverzitete so bežno omenjeni. Oris poklicne poti M.G. in bibliografske reference so izpuščeni.

KLJUČNE BESEDE: Matija Gogala, Heteroptera, Homoptera, biologija, bioakustika, sistematika

Dragi Matjaž,

čeprav sva bila rojena v istem letu (1937), sem domala 11 mesecev starejši od Tebe. Rojenice so Ti položile v zibelko tri velike ljubezni: do žive narave, do fotografiranja in kreativnega razumevanja raziskovalne, predvsem bioakustične aparature in računalnika in do glasbe. Na prvem od teh področij sva si podobna, na ostalih pa me močno nadkriljuješ.

Pred časom si me povabil k “igralskemu” sodelovanju v uvodnem prizoru TV filma o Tvojem življenju in delu. Scena, ki sva jo igrala, je prikazala zgodovinski dogodek iz leta 1952: Tvojo življensko odločitev za delo na področju hemipterologije (in podobno mojo v odonatologiji), ki se je rodila ob prelistavanju Kosovega vodnika po zooloških zbirkah takratnega Narodnega muzeja, v mojem majhnem kabinetu na Gosposvetški cesti 4 v Ljubljani. Tisti čas sva imela za seboj že domala desetletje prijateljevanja in intenzivnega biološkega sodelovanja, vse od šolskega leta 1943/1944, ko sva se srečala kot sošolca v prvem razredu osnovne šole “Vadnica”, na Resljevi cesti v Ljubljani in odkrila najino skupno zanimanje za biologijo, predvsem entomologijo. Film pa tako daleč v zgodovino ni posegel.

Med vojno, pod Italijo, smo postali šoloobvezni z dopolnjenim šestim letom starosti. Ob začetku šolskega leta 1943/1944 Ti je manjkalo do predpisane starosti še nekaj mesecev in Tvoja mama je večkrat izrazila moji mami svoje veselje, da so Te kljub temu sprejeli. Sicer pa sva bila oba med najmlajšimi v razredu. Bil si bolj majhne postave in si sedel v prvi klopi, gledano iz katedra: na skrajni desni strani. Mene pa so posadili v predzadnjo klop. Drugače od večine sošolcev, sva bila oba v šoli precej mirna, med odmori sva se dosti pogovarjala in morda prav zato hitro odkrila najino skupno ljubezen do žuželk. Od takrat dalje so tekli najini pogovori skoro izključno o le-teh. Tako tudi po pouku, ko sem Te pogosto spremljal do Tvojega doma na Šentpeterski (sadaj Trubarjevi) ulici, le nakaj minut hoda od šole. Pred hišo sva vedno še dolgo kramljala, nakar si stopil na šolsko torbo, da si dosegel do hišnega zvonca in telefona.

Najini pokojni materi sta bili globoko verni in smo ob nedeljah redno zahajali k šolski maši, ob osmih zjutraj, k frančiškanom. Midva sva jo vedno pobrisala skozi zakristijo in samostan na kor: toliko, da sva slišala pridigo patra Romana Tominca – za primer, da bi bilo doma govora o njeni vsebini. Sicer sva pa tudi na koru, med mašo, intenzivno razpravljala o hroščih, metuljih in o početju pupkov in pezdirkov v Tvojem akvariju. Če se prav spominjam, si imel tudi zeta, ki ga do takrat nisem poznal. Morda bi se komu to ne zdelo preveč ”spodobno”. Ali pa vendar: saj se je godilo pri frančiškanih, njihov ustanovitelj Frančišek Asiški pa velja za enega največjih ljubiteljev živali in je bil zato proglašen njegov praznik (4. oktober) za svetovni dan živali ...

V tistem obdobju ste imeli nekje v Šiški majhnen zelenjavni vrt, kjer pa nisem bil nikdar in kjer si nabiral hrošče, ki so Te takrat najbolj zanimali. Imel si lepo zbirko, na krojaških iglah, s steklenimi barvastimi glavicami, ker česa drugega takrat v Ljubljani ni bilo dobiti. Še danes imam v spominu primerek hrošča

mlynarja *Polyphylla fullo*, ki ga do takrat nisem nikdar videl. V Tvoji zbirki pa je stal na igli z veliko rumeno glavico, ki me je zelo motila.

Seveda sva se redno obiskovala na domu: si ogledovala zbirko žuželk, življenje v Tvojem akvariju in prelistavala tistih nekaj strokovnih knjig, ki so nama bile na voljo. Takrat je živel še Tvoj oče. Meni se je zdel "velikan", ki me je večkrat dvignil s tal, me vrgel v zrak, pod strop – in zopet ujel. Vsi ste se smejali, sam pa sem imel bolj mešane občutke.

Moji starši so imeli večji vrt v Rožni dolini, kamor sva seveda pogosto zahajala, predvsem tudi k veliki mlaki na bližnjem travniku, kjer stoji danes Študentsko naselje. Obiskovala sva jo pozimi in poleti in njeno favno dodobra inventarizirala. Po mojih takratnih beležkah sva tam med drugim ugotovila tudi nekaj manj od ducata vrst vodnih stenic iz rodov *Corixa*, *Gerris*, *Hydrometra*, *Nepa*, *Notonecta*, *Plea*, *Ranatra* in *Sigara* ter 20 vrst kačjih pastirjev. Preden sva začela sodelovati, si Ti v glavnem pohajal ob Ljublanici, vse do začetka Barja, moje torišče pa so bili Tivoli, Rožnik, Rožna dolina in Glinščica, nekako do Kosez. Potem sva vsa ta področja združila in razširila – kolikor je bilo pač mogoče v okviru z bodečo žico ograjene Ljubljane, ki jo je zapirala že na Dolenjski cesti, medtem ko je tekla nepropustna meja proti Nemčiji že na Podutiku in na savskem mostu na Ježici.

V prvem razredu nekdanje Klasične gimnazije naju je poučeval prirodopis živalstva Bruno Toič, ki je bil tisto leto suplent na naši šoli, nakar je odšel na gimnazijo v Kočevje in je v Kočevju tudi umrl. Večkrat nas je vodil na izlete po okolici in nas učil konzerviranja nekaterih žuželk in drugih nevretenčarjev v kisu, vendar sva takrat že poznala bolj ortodoksne metode z alkoholom in formalinom.

Od otroštva in nekako do konca nižje gimnazije so Te zanimali predvsem hrošči, mene pa metulji, kačji pastirji in kobilice. Zbirko pa sem začel "resneje" pripravljati šele pod vplivom Tvoje zbirke.

V šolskem letu 1948/1949 sva postala zelo aktivna člana "Prirodoslovnega krožka" na naši gimnaziji, ki ga je idejno vodil naš veleugledni, takratni učitelj zemljepisa, Pavel Kunaver. Po mali maturi (1951) smo krožkarji pripravili javno razstavo o našem delu, na kateri sva sodelovala z deli najinih zbirk žuželk. Razstavo si je prišel ogledat tudi neki osmošolec s Poljanske gimnazije, ki se nam je predstavil s svojim vzdevkom "Gou". To je bil Štefan Sušec-Michieli, kasnejši sloviti biolog in že takrat velik poznavalec in zbiralec metuljev. Prijateljstvo z njim nama je odprlo pot v krog starejših, uglednih entomologov in v članstvo Entomološke sekcije Društva biologov Slovenije. Slednje je bilo za naju izjemno pomembno. Iz referatov na mesečnih sestankih sva namreč ugotovila, da se je takrat večina slovenskih entomologov ukvarjala s hrošči in metulji, kar naju je stimuliralo, da sva si izbrala za najino proučevanje dva druga, manj raziskana redova žuželk, kot opisano v uvodnem odstavku tega pisma.

Prav kmalu si našel zvezo z Antonom Modrom, župnikom v Dobrovi pri Ljubljani, ki je bil tudi diplomiran biolog in prvi raziskovalec favne stenic Slovenije. Pri njem si si sposodil delo W. Stichel-a (1925-1938): *Illustrierte Bestimmungstabellen der deutschen Wanzen*, ki sva jo potrebovala za določanje vrst. Ko sva

se nekoč s tem ukvarjala v naši dnevni sobi, se mi je zgodila nezgoda, da sem s črnilom popackal naslovnico enega od zvezkov. Ker je šlo za izposojeno publikacijo, mi je bilo strahovito neprijetno in sem se pred Tabo in pred Modrom (ki ga osebno nisem poznal) zelo sramoval. Oče je prinesel iz pisarne neko tekočino, s katero sva skušala madeže odstraniti, kar pa se nama je le deloma posrečilo in tekočina je nekoliko raztopila celo oranžno barvo platnice. Nepopisno sem se oddahnil, ko si mi kasneje povedal, da Moder nezgode ni jemal preveč resno. S tem v zvezi naj še omenim, da so bila nalivna peresa v tistem času skrajno redka in draga, t.im. "kuliji", s kroglično konico in suho tinto pa so bili vsaj še dobro desetletje od takrat v Sloveniji neznani. Za pisanje smo potrebovali tintnik s črnilom po izbiri vrste in barve, peresnik s peresom debeline po izbiri in pivnik.

Proti koncu 1940ih in v začetku 1950ih let sva nekajkrat preživela del poletnih počitnic na posestvu moje babice, na Viru pri Domžalah in sva neumorno raziskovala favno nekaterih skupin žuželk v bližnji in daljni okolici. V začetku 1950ih, me je Tvoja mati povabila na počitnice v Bohinj. V Ukancu ste imeli gozdno parcelo, ob robu katere so podrli nekaj drevja, v zvezi s polaganjem cevi, ki vodi vodo Savice do manjše elektrarne. Ta les ste uporabili za gradnjo počitniške hišice. Gradnja je napredovala le počasi in takrat še ni bilo mogoče tam prenočevati. Zato smo stanovali na Stari Fužini, ne daleč od cerkve Svetega Janeza. Tebi je bila bohinjska favna seveda domača, zame pa se je tam odprl popolnoma nov svet.

Kasneje sva večkrat pohajala po bohinjskih hribih, na resne gorske ture pa skupaj nisva hodila. Edina izjema je bila najina "entomološka odprava": iz Mojs-trane, preko Kriške stene do Kriških jezer, od tam na Škrlatico, potem pa preko Vrat, po Tominškovi poti na Triglav in skozi Voje v Bohinj. Lovila sva z mrežo in kečerjem in ulov je bil vreden truda. Prehranjevala sva se izključno iz nahrbtnika, ker za kaj drugega nisva imela ne časa, ne denarja. Ti si pa slovel kot odličen kuhar čajev, ki si jih pripravljaj iz spotoma nabranih zelišč. Odprava je trajala kak teden. Spričo zadrževanja z lovom, sva zadnji dan hodila kakih 16 ali 18 ur do Bohinskega jezera, kjer sva na Ribčevem laz u padla v travo ob bregu in nemudoma zaspala. Prebudila sva se v ranem jutru, premražena in premočena od rose. V Bohinju sva ostala še kak dan, v Vaši hišici. – Ko je Tvoja mama slišala o dolgotrajni hoji, je bila name prvič in zadnjič v življenju res huda, češ, da sem Te tako gnal, da bi te mogel napor umoriti ...!

Kdaj si si nabavil prvi, preprost fotografski aparat, ne vem več. Mnoge Tvoje fotografije so bile resnično umetniške, v katerih so bili prikazani čarobni efekti igre svetlobe. Sam sem si kupil v starinarnici preprost "meh" nekaj let kasneje. Ko si, vzporedno s študijem, služboval kot violinist v radijskem orkestru, sva imela dostop do njihove temnice na Kolodvorski ulici, kamor sva redno zahajala razvijat filme in povečevat slike. Kmalu pa sva odkrila temnico v Zoološkem inštitutu na Kongresnem trgu in sva pričela delati tam, redoma zvečer. Čez noč sva ostajala v zaklenjenem poslopju, ko pa je zjutraj vratar odklenil vhodna vrata, sva odšla domov. Potrebni papir in kemikalije sva kupovala sama in sva preizkušala različne postopke reprodukcije, toniranja itd. Vse noči sva seveda razpravljala o

entomologiji, dosti pa je bilo tudi romantičnega sanjarjenja, predvsem o najini študijski kolegici Nadi Mervič, ki je postala kasneje Tvoja življenska družica in o "Zajčku", t.j. moji prvi pa neusojeni, osnovnošolski ljubezni do najine sošolke na "Vadnici", Nade Zajec, kasneje poročene Jurjovec. Obe sta že odšli v večnost.

Svoje prve korake v temnici sem opravil pod vodstvom očeta, ki si je uredil temnico doma, v kopalnici. Najina skupna šola v Zoološkem inštitutu pa je postala zame v mnogočem edistvena in odločilna. Prav njej se imam zahvaliti, da mi je uspelo kasneje, na Inštitutu za raziskovanje krasa v Postojni, montirati na mikroskop majhno boks-kamero, s katero sem mogel še dosti uspešno fotografirati kromosomske garniture kačjih pastirjev. Nekatero od teh fotografij sem mnogo let kasneje uporabil pri sollicitaciji za mesto doktoranda na Univerzi v Utrechtu (Nizozemska). Da sem takrat uspel, je bila vsaj posredno torej tudi Tvoja za-sluga.

Kot hemipterologa Te od vsega začetka ni zanimala le lokalna favnistika stenic in škvrzadov, temveč pred vsem tudi razni biološki aspekti, tako npr. skrb za zarod (*Sehirus biguttatus* in druge vrste), sezonsko prebarvanje in predvsem bioakustika, ki si jo prvič odkril pri vrsti *Tritomegas bicolor*. Dosti kasneje si razširil te študije tudi na škvrzade in si opisal na podlagi njih napevov vrsto novih taksonov, med njimi več kot ducat v kompleksu Scopolijeve *Cicadetta montana*. Pri tem delu in pri za to potrebnih raziskovalnih odpravah Ti je in Ti še pomaga dr. Tomi Trilar.

Prvi začetki Tvojega dela v bioakustiki segajo v konec 1950ih in v začetek 1960ih let. Ko to pišem, mi priplava v spomin Ruža Ačimović, takrat študentka medicine in podnajemnica v Vašem stanovanju na Trubarjevi. Svoje mesto v zgodovini Tvojih bioakustičnih raziskovanj si je zaslužila s tem, da Te je opremila s stetoskopom, instrumentom, ki stoji na začetku vsega. Osebnost jo nisem dosti poznal, v našem takratnem svetu pa je mnogo let predstavljala pomembno stalnico. Ure in ure smo poslušali napeve živali v steklenem kozarcu, katerega pokrov je bil zamenjan s stetoskopom. Problem pa je bila grafična reprodukcija napevov, ker fonografa nismo imeli na voljo. S svojo iznajdljivostjo in tehnično spretnostjo si zadevo rešil in na Biološki inštitutu SAZU so se pričeli vrteti fonogrami raznih vrst, v kvaliteti vseskozi primerni za objavo. To sem še doživel pred svojim odhodom v Holandijo (1962).

Kot "virtuoz" na računalniku si seveda poročal tudi o možnostih uporabe le-tega v bioakustiki in v študiju biodiverzitete. Kolegi se neprestano obračajo nate s prošnjami za nasvet ali tehnično pomoč. Kot sem opazil ob priliki Okrogle mize o Scopoliju, ki jo je organiziral Idrijski muzej leta 2007, si vse odmore uporabil za tehnično pomoč govornikom. Brez le-te bi marsikak referat ne bil primerno ilustriran.

Tvoja dela o fotorecepciji (predvsem *Troglophilus* in *Ascalaphus*) sem mogel spremljati le na razdaljo. Separate (PDF) svojih del mi redno pošiljaš in iz njih sem povzel marsikaj, kar sem mogel uporabiti pri svojih predavanjih zoologije nevretenčarjev na Univerzi v Utrechtu.

Skozi-in-skozi biolog, si po srcu prav tako glasbenik, zato narave ne le raziskuješ, temveč ji tudi intenzivno prisluškuješ. V 1990ih letih si ustvaril dva CDja:

zapisov o petju slovenskih škržadov in o sozvočju glasov v Belumskem pragozdu. V velik užitek slušateljev sem oba po dvakrat predvajal v Utrechtu.

Dragi Matjaž, prisrčna hvala za 75 let prijateljstva in strokovnega sodelovanja, s katerim si bistveno oplemenitil moje delo. Od srca želim nama obema, da bi Ti bilo dano še dosti zdravih, znanstveno plodnih in srečnih let,

Tvoj Boštjan

ZOBODAT - www.zobodat.at

Zoologisch-Botanische Datenbank/Zoological-Botanical Database

Digitale Literatur/Digital Literature

Zeitschrift/Journal: [Acta Entomologica Slovenica](#)

Jahr/Year: 2018

Band/Volume: [26](#)

Autor(en)/Author(s): Kiauta Bostjan

Artikel/Article: [Spominski utrinki iz skupne Entomoloske mladosti z Akademikom Profesorjem Dr. Matijem Gogalo 101-106](#)